

Dariusz Zając

Miejsce wychowania estetycznego w edukacji kulturalnej : rozważania wokół pojęć

Studia z Teorii Wychowania 8/1 (18), 41-53

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dariusz Zając

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Miejsce wychowania estetycznego w edukacji kulturalnej. Rozważania wokół pojęć

Wprowadzenie

Kwestie wpisujące się zarówno w problematykę edukacji kulturalnej, jak i wychowania estetycznego nie należą zapewne do łatwych, z uwagi chociażby na złożoność i niejednoznaczność eksplorowanych, a tym samym rudymenarnych zagadnień współczesnej pedagogiki, czy szerzej rzecz ujmując nauk o edukacji/wychowaniu. Waga i znaczenie powyżej wspomnianych problemów nie budzi większych wątpliwości, biorąc również pod uwagę zmiany, z jakimi mamy do czynienia w obszarze rzeczywistości edukacyjnej/wychowawczej. Zarówno wychowanie estetyczne, jak i edukacja kulturalna dotyczą w szczególności dzieci i młodzieży, aczkolwiek nie należy również w tej kwestii pomijać osób dorosłych, do których także kieruje się różnego rodzaju działania natury edukacyjnej. Tym bardziej zasadna wydaje się być próba dookreślenia związków, jakie mogą zachodzić między wychowaniem estetycznym a edukacją kulturalną.

Wychowanie estetyczne

Kategoria „wychowania estetycznego” niejednokrotnie stanowiła już przedmiot naukowych eksploracji. Tym niemniej nadal wymaga ona swojego dookreślenia, biorąc chociażby pod uwagę dynamiczny rozwój nauk podejmujących problematykę wychowania człowieka. Stąd też namysł nad prezentowaną kategorią wydaje się być jednym z istotniejszych w obszarze zainteresowań współczesnych – najogólniej biorąc – nauk o wychowaniu/edukacji.

Na początku rozważań warto zaznaczyć, iż sam termin „wychowanie estetyczne” wprowadził na przełomie XVIII i XIX wieku Fryderyk Schiller

(1759-1805), autor pracy *Listy o estetycznym wychowaniu człowieka*¹. Stąd też raczej ma Józef Górniewicz stwierdzając, że wychowanie estetyczne ma stosunkowo krótką tradycję intelektualną w pedagogice z uwagi na to, że wnikliwie badania nad tym rodzajem wychowania rozwinęły się w XIX wieku². Warto jednak w tym miejscu dodać, iż jego początki odnaleźć można w epoce starożytności w filozoficznych rozważaniach chociażby Platona czy Arystotelesa³.

Analiza literatury przedmiotu badań przekonuje o różnorodnych sposobach pojmowania wychowania estetycznego. Dla przykładu można w tym miejscu przywołać niektóre z funkcjonujących sposobów jego rozumienia, które wydają się być istotne dla postrzegania istoty wychowania estetycznego.

W znaczeniu ogólnym można przyjąć, że wychowanie estetyczne oznacza „(...) ujęcie wychowawczych aspektów roli sztuki i sprowadzane do działań zmierzających do przygotowania jednostki do percypowania i oceny zjawisk estetycznych, w tym piękna (przyrody, sztuki)”⁴. Wincenty Okoń uważa, iż ten rodzaj wychowania można pojmować jako „jeden ze składników wychowania i wielostronnego kształcenia, rozumiany jako ogół świadomych oddziaływań na wychowanka i jego działań własnych, w których wartości estetyczne i artystyczne wykorzystuje się do pogłębiania życia uczuciowego, rozwoju aktywności twórczej i samoekspresji wychowanka oraz do umożliwienia mu kontaktu z różnymi dziedzinami sztuki”⁵. W wychowaniu estetycznym chodzi przed wszystkim o podkreślenie wychowawczego wymiaru sztuki⁶. Zatem mówiąc o wychowaniu estetycznym nie sposób uwolnić

¹ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003, s. 274.

² J. Górniewicz, *Teoria wychowania (wybrane problemy)*, Studium Kształcenia Ustawicznego „Glob”, Toruń-Olsztyn 1996, s. 98.

³ A. Antas, E. Brodacka-Adamowicz, *Dziedziny wychowania*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009, s. 10.

⁴ K. Krasoń, *Wychowanie estetyczne*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, T. Pilch (red.), t. VII, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008, s. 360.

⁵ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004, s. 464.

⁶ Znaczenie terminu „sztuka” w literaturze przedmiotu badań ujmowane jest w sposób zróżnicowany. Dla przykładu można tu podać trzy znaczenia tej kategorii. W znaczeniu pierwszym „sztuka” to określone dyspozycje człowieka, które nieczęsto występują w populacji, które służą wykonywaniu czegoś, co wzbudza podziw w społeczeństwie, czyli „sztuka” to wyjątkowe zdolności człowieka. W znaczeniu drugim „sztuka” to czynność, która prowadzi do powstania dzieła. „Sztuka” wówczas kojarzy się z działalnością artystyczną. Z kolei w znaczeniu trzecim „sztuka” to całość wytworów działalności artystycznej. Zatem w pierwszym

się od kategorii „sztuki”, zaś w szczególności jej wychowawczej roli i znaczenia, jak również i właściwego jej miejsca, co z kolei wymaga już odrębnych studiów i analiz prowadzonych w obszarze nauk o wychowaniu/edukacji.

Nieco szerzej wychowanie estetyczne ujmuje wybitna znawczyni prezentowanej problematyki, a mianowicie Irena Wojnar, nadając tej kategorii dwa znaczenia: węższe i szersze. Biorąc pod uwagę pierwsze z nich, wychowanie estetyczne „oznacza «kształcenie do sztuki», czyli kształtowanie wrażliwości i kultury koniecznej dla przeżywania, poznawania i oceny zjawisk estetycznych”⁷. Z kolei wychowanie estetyczne w szerszym znaczeniu „odnosi się do kształcenia pełnej integralnej osobowości człowieka, nie tylko w sferze wrażliwości estetycznej, ale – dzięki tej wrażliwości – obejmuje także oddziaływanie na sfery: intelektualną (wzbogacanie wiedzy i myślenia osobistego) i moralno-społeczną (zdobywanie podstaw oceny moralnej i umiejętności rozumienia sytuacji ludzkich, a przez to pełniejszego porozumiewania się z drugim człowiekiem); jest to także rozwijanie wyobraźni i pobudzanie dyspozycji twórczych”⁸.

Niekiedy wychowanie estetyczne traktuje się jako synonim wychowania przez sztukę⁹. Tymczasem specjaliści odróżniają te pojęcia, na co szczególną uwagę zwraca przywoływany już nieco wcześniej J. Górniewicz, podkreślając, że wychowanie estetyczne współcześnie rozumie się szeroko, a zakres tego pojęcia obejmuje zarówno wychowanie do sztuki, jak i wychowanie przez sztukę¹⁰. Pierwsze z pojęć, czyli wychowanie do sztuki obejmuje „zespół propozycji otwierających człowiekowi własną drogę do spotkania ze sztuką, ukazujących mu płynące z tego spotkania satysfakcje estetyczne, otwierających na różnorodność wartości”¹¹. Z kolei „wychowanie przez sztukę wyraża się w dwóch podstawowych tendencjach określanych jako osiągnięcie samowiedzy i samorealizacji; odpowiadają one integralnemu pojmowaniu człowieka, współzależności jego osobowych dyspozycji, łączących aspekty intelektualne i emocjonalne, poznawcze i moralne”¹². Wychowanie do sztuki przyjmuje charakter inicjacji kulturalnej, zaś wychowanie przez

znaczeniu „sztuka” jest umiejętnością, w drugim – czynnością, a w trzecim – wytworem tych czynności [za: J. Górniewicz, *Teoria wychowania...*, dz. cyt., s. 99-100].

⁷ Cyt. za: M. Łobocki, *Teoria wychowania...*, dz. cyt., s. 274.

⁸ Tamże.

⁹ Twórcą pojęcia „wychowanie przez sztukę” jest Herbert Read, który w roku 1943 opublikował pod takim tytułem książkę [J. Górniewicz, *Teoria wychowania...*, dz. cyt., s. 98].

¹⁰ J. Górniewicz, *Teoria wychowania...*, dz. cyt., s. 100.

¹¹ I. Wojnar, *Humanistyczne intencje edukacji*, „Żak”, Warszawa 2000, s. 157.

¹² Tamże.

sztukę dotyczy interioryzowanych wartości obiektywnych oraz procesów wyzwalania wewnętrznych sił, które tkwią w ludzkiej osobowości¹³.

Reasumując, wychowanie estetyczne ma obejmować całą osobowość, pozostając w zgodzie z dymensjonalnością człowieka. Ma łączyć zagadnienia piękna z treściami społecznymi i moralnymi. To właśnie wychowanie estetyczne ma przygotować człowieka do tego wszystkiego, co niesie ze sobą sztuka, a także ukształtować stosunek krytyczny wobec wartości, które mają charakter destrukcyjny¹⁴.

Ranga i znaczenie, jakie przypisuje się wychowaniu estetycznemu sprawia, że współcześnie wyodrębnia się wręcz szczegółową teorię wychowania, jaką stanowi teoria wychowania estetycznego. J. Górniewicz nawiązując do czołowych przedstawicieli w Polsce teorii wychowania estetycznego, tj. Bogdana Suchodolskiego i Ireny Wojnar dokonuje charakterystyki przedmiotu zainteresowań wspomnianej subdyscypliny pedagogicznej, twierdząc, że: „teoria wychowania estetycznego jako subdyscyplina pedagogiczna, zajmuje się wychowaniem przez sztukę, wychowaniem do sztuki i wychowaniem za pomocą wartości estetycznych tkwiących w naturze lub wytworach techniki”¹⁵. Autor wskazuje także na podstawowe działy teorii wychowania estetycznego, do których zalicza: teorię wychowania plastycznego, teorię wychowania muzycznego, teorię wychowania literackiego, teorię wychowania filmowego, teorię wychowania teatralnego, teorię wychowania muzealnego i inne¹⁶. Przywołane działy teorii wychowania estetycznego zdają się przesądzać o tym, jak rozległa i wielowymiarowa jest to subdyscyplina pedagogiczna, a co za tym idzie, jak złożone jest również wychowanie estetyczne, a tym samym i przypisane mu cele.

Najogólniej biorąc, celem wychowania estetycznego jest przede wszystkim przygotowanie człowieka do odbioru sztuki, a także kształtowanie kultury estetycznej, która jest podstawą do tworzenia dojrzałej osobowości, która jest przygotowana do odbioru wartości sztuki. Chodzi tu przede wszystkim o dostarczanie człowiekowi wiedzy o sztuce, wrażeń estetycznych, jak również budzenie wrażliwości emocjonalnej. Istotnym celem wychowania estetycznego jest także wyzwalanie aktywności twórczej, która prowadzi do

¹³ A. Antas, E. Brodacka-Adamowicz, *Dziedziny wychowania...*, dz. cyt., s. 15.

¹⁴ K. Krasoń, *Wychowanie...*, dz. cyt., s. 361.

¹⁵ J. Górniewicz, *Teoria wychowania...*, dz. cyt., s. 100-101.

¹⁶ Tamże, s. 111.

samorealizacji, jak również rozwoju kreacji artystycznej, a także wyobraźni twórczej¹⁷.

Edukacja kulturalna

Rozważając kwestię wychowania estetycznego nie sposób uwolnić się od innej pedagogicznej kategorii, jaką stanowi edukacja kulturalna. Termin ten niesie za sobą różne skojarzenia, różna jest jego treść i zakres. Z powyższych, a także zapewne wielu innych względów kategoria edukacji kulturalnej zdaje się być w znacznym stopniu niejednoznaczna. Niejednokrotnie jej rozumienie uzależnia się od sposobu pojmowania samej kultury, w jej szerokim czy też wąskim ujęciu, jak również i samej edukacji¹⁸. Taki stan rzeczy nie sprzyja konstruowaniu ostatecznych i jedynie słusznych definicyjnych ujęć wspomnianej kategorii, co z kolei nie ułatwia prowadzenia rozważań teoretycznych, a co za tym idzie i podejmowania badań empirycznych oscylujących wokół problematyki edukacji kulturalnej.

„Edukacja kulturalna” jest terminem stosunkowo nowym, powstałym z refleksji nad ogólną edukacją członków społeczeństwa i potrzeby wydobywania i dowartościowania tych elementów, które pozostają niedoceniane czy wręcz pomijane w praktyce utylitaryzacji kształcenia. Pozwala ponadto zerwać z utrwalonym ujmowaniem edukacji światopoglądowej, estetycznej i innej, będącej odnoszoną do dzieci i młodzieży. Warto w tym miejscu nadmienić, iż w Polsce rozważania dotyczące edukacji kulturalnej rozpoczęły się od lat 80. XX. wieku. Wcześniej podejmowane były rozważania wokół wychowania estetycznego¹⁹.

Przed wieloma laty B. Suchodolski wskazał na trzy horyzonty edukacji kulturalnej, a mianowicie można ją ujmować jako: po pierwsze z punktu widzenia jednostki ludzkiej jako kształcenie osobowości na podstawie wartości, po drugie z punktu widzenia narodu i jego losów jako edukacja w tożsamości narodowej i po trzecie z punktu widzenia losów świata jako wychowanie w duchu ogólnoludzkiego dialogu ponad podziałami²⁰.

Edukacja kulturalna traktowana jako kształcenie osobowości sięga do tradycji kultury greckiej i koncepcji greckiej *paidei*, czyli zespołu wartości,

¹⁷ A. Antas, E. Brodacka-Adamowicz, *Dziedziny wychowania...*, dz. cyt., s. 16.

¹⁸ S. Słowińska, *Edukacja kulturalna w Polsce i w Niemczech. Inspiracje – propozycje – koncepcje*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007, s. 12.

¹⁹ D. Jankowski, *Edukacja kulturalna*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, T. Pilch (red.), t. I, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 923-924.

²⁰ B. Suchodolski, *Horyzonty edukacji kulturalnej*, w: B. Suchodolski, *Wychowanie mimo wszystko*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990, s. 316 i in.

zgodnie z którymi człowiek miał kształtować swoją postawę wobec samego siebie i życia, a także podejmować los, który został mu wyznaczony. Drugi horyzont edukacji kulturalnej wiąże się ze wzmacnianiem poczucia tożsamości narodowej, a zadaniem tej edukacji jest przede wszystkim obrona lokalnych tradycji rozwoju narodowego poszczególnych państw, ich języka, sztuki, obyczajów. Natomiast trzeci horyzont edukacji kulturalnej determinowany jest sytuacją współczesnego świata w perspektywie globalnej, planetarnej, a także pogłębiających się zagrożeń i dramatycznego rozdroża między możliwościami dalszego rozwoju a grożącą światu katastrofą. Przeciwdziałać temu ma kierowanie ludzi się ku wspólnotowym wartościom kultury, które potwierdzają najbardziej wysublimowane dziedzictwo człowieka i jego humanistyczną istotę. Przedstawione horyzonty edukacji kulturalnej określają jej zakres i treść z punktu widzenia jednostki, z punktu widzenia narodu, a także z punktu widzenia globalnych problemów świata²¹. Jest to dość szerokie postrzeganie edukacji kulturalnej. Edukacja kulturalna jest, zdaniem przywołanego Autora, edukacją, która wprowadza jednostkę w świat wartości i wiedzie ją ku realizacji najszczytniejszych ideałów humanizmu. We wprowadzeniu w konferencję *Edukacja kulturalna a egzystencja człowieka*, która odbyła się w Jabłonie koło Warszawa w dniach 6-8 listopada 1982 roku B. Suchodolski stwierdził, iż edukacja ta jest „(...) sposobem ratunku człowieka z chaosu życia, z wewnętrznej i zewnętrznej niewoli, drogą wiodącą ku temu, by jego egzystencja stała się prawdziwie ludzka w świecie urządzonym po ludzku”²². Na konferencji tej wspomniany Autor sformułował pięć reguł edukacji kulturalnej, a są nimi: „1) akceptacja wspólnoty ludzkiej, jako autentycznej, realizującej się w kategoriach «ja i ty»; 2) prymat dyrektywy «być kimś» nad dyrektywą «mieć coś»; 3) uznanie prymatu wartości nieinstrumentalnych nad wartościami, które są środkiem służącym do osiągnięcia innych celów (często niestety, autonomizowanych jako cele samoistne); 4) uznanie prymatu wartości nad korzyściami; 5) poszukiwanie w dialogu różnych wartości powszechnych i trwałych”²³. Powyższe reguły edukacji kulturalnej zdają się zaświadczać o jej randze i znaczeniu tak w obszarze teorii, jak i praktyki edukacyjnej.

²¹ B. Suchodolski, *Pedagogika kultury*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna*, W. Pomykało (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1997, s. 551-552.

²² Cyt. za: A. Horbowski, *Edukacja kulturalna jako system działań społeczno-wychowawczych (Analiza systemowa i projekcja modelowa)*, „Fosze”, Rzeszów 2000, s. 9.

²³ J. Żebrowski, *Edukacja kulturalna w procesie przemian*, w: *Edukacja kulturalna w społeczeństwie obywatelskim*, J. Żebrowski (red.), Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1997, s. 18-19.

Dzierżymir Jankowski rozpatruje edukację kulturalną w trzech znaczeniach a mianowicie jako: 1) edukację humanistyczną, 2) edukację estetyczną oraz 3) wychowanie do uczestnictwa w kulturze symbolicznej. Jak pisze przywołany Autor: „Identyfikowanie edukacji kulturalnej jako edukacji humanistycznej implikuje odniesienie jej problematyki i zadań do całokształtu złożonej praktyki wychowawczej, rozwijanej we wszystkich kręgach i środowiskach wychowawczych oraz instytucjach, w różnorodnych jej płaszczyznach, zakresach i formach. Tak rozumiana edukacja kulturalna jest ważnym aspektem i zadaniem całokształtu wychowania, czy wręcz całej edukacji. Jest sięganiem po te treści, środki i metody, które najpełniej służą internalizacji w osobowości jednostki historycznie rozwijających się ideałów humanistycznych i – w subiektywno-racjonalnym przekonaniu wychowawców – kształtują adekwatne postawy wobec siebie samego i otaczającego świata”²⁴.

I. Wojnar wiąże z kolei edukację kulturalną z wychowaniem estetycznym. Wspomniana Autorka pisze w sposób następujący: „(...) edukacja kulturalna stanowi współczesną wersję koncepcji pedagogicznej znanej jako wychowanie estetyczne czy wychowanie przez sztukę. Koncepcja ta interpretuje sztukę jako swoisty środek kształtowania osobowości zarówno w zakresie jej kultury estetycznej, jak we wszystkich innych zakresach ludzkich przeżyć i działań”²⁵. Dziś z perspektywy czasu, słowa Autorki wypowiedziane zostały bowiem ponad trzydzieści lat temu, należałoby zastanowić się nad tym, na ile zasadne jest nadal utożsamianie edukacji kulturalnej z wychowaniem estetycznym i traktowanie tych kategorii synonimicznie, o czym będzie mowa w dalszej części.

Rozpatrując edukację kulturalną jako wychowanie do uczestnictwa w kulturze symbolicznej wskazuje się na jej znaczenie zarówno dla egzystencji jednostki, jak i funkcjonowania społeczeństwa. Tak rozumiana edukacja zaangażowana jest w kształtowanie osobowościowych podstaw dla wielostronnego i współtwórczego udziału w kulturze, jak również realizowania wielostronnego wychowania w procesie tego udziału²⁶. W edukacji tej eksponuje się te wartości, środki i czynności jednostki wychowywanej i jej

²⁴ D. Jankowski, *Edukacja kulturalna, czyli jaka?*, w: *Edukacja kulturalna. Szkoła i rodzina*, D. Jankowski (red.), WOM, Kalisz 1993, s. 11.

²⁵ Cyt. za: D. Jankowski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 12.

²⁶ D. Jankowski, *Edukacja...*, dz. cyt., s. 15.

środowiska, które służą rozwojowi jej kompetencji i potrzeb wielostronnej, bogatej oraz twórczej aktywności kulturalnej²⁷.

Katarzyna Olbrycht podkreśla w swoich rozważaniach, iż: „Analiza dokumentów międzynarodowych formułowanych od lat 90. XX w. przez UNESCO, a także w różnych gremiach europejskich pokazuje, że przez edukację kulturalną rozumie się dziś edukację artystyczną, edukację twórczą, edukację do korzystania z ofert instytucji kultury oraz edukację służącą kształceniu stosunku do dziedzictwa kulturowego – tożsamości kulturowej, ochrona dziedzictwa kultury własnej i innych, szacunku do różnorodności kulturowej i postaw dialogowych wobec innych kultur”²⁸.

Warto w tym miejscu dodać, że to właśnie przedmiotem badań pedagogiki kultury postrzeganej często jako nie tylko kierunek teoretyczny, ale także dział bądź subdyscyplina w ramach nauk o wychowaniu, jest w węższym zakresie edukacja kulturalna, a także socjalizacja kulturalna, dokonująca się za pośrednictwem działań i wytworów, których normatywność określałaby kultura wysoka, natomiast w szerszym zakresie edukacja kulturalna i socjalizacja kulturalna dokonuje się poprzez uczestnictwo w kulturze symbolicznej²⁹.

Związki wychowania estetycznego z edukacją kulturalną

Próba ukazania miejsca wychowania estetycznego w edukacji kulturalnej skłania ku poszukiwaniu związków między wychowaniem estetycznym a edukacją kulturalną, a to z kolei wymaga odwołania się do dwóch rudymenarnych dla podejmowanych rozważań kategorii, jaką stanowią edukacja oraz wychowanie.

Pierwsza z nich – posiłkując się słowami Zbigniewa Kwiecińskiego – oznacza „ogół wpływów na jednostki i grupy ludzkie, wpływów sprzyjających takiemu ich rozwojowi i wykorzystaniu posiadanych możliwości, aby w maksymalnym stopniu stały się świadomymi i twórczymi członkami wspólnoty społecznej, narodowej, kulturowej i globalnej oraz by stały się zdolne do aktywnej samorealizacji, niepowtarzanej i trwałej tożsamości

²⁷ D. Jankowski, *Wprowadzenie*, w: *Edukacja kulturalna i aktywność artystyczna*, D. Jankowski (red.), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1996, s. 14.

²⁸ K. Olbrycht, *Edukacja kulturalna – potrzeby, uwarunkowania, perspektywy*, *Edukacja kulturalna – Katarzyna Olbrycht pdf*, <http://regionalneobserwatoriumkultury.pl>, 17. 10. 2014.

²⁹ B. Milerski, *Pedagogika kultury*, w: *Pedagogika*, t. IV, *Subdyscypliny i dziedziny wiedzy o edukacji*, B. Śliwerski (red.), Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2010, s. 72.

i odrębności, były zdolne do rozwijania własnego Ja poprzez podejmowanie zadań ponadosobistych, poprzez utrzymywanie ciągłości własnego Ja w toku spełniania zadań dalekich, Edukacja to ogół czynności prowadzenia drugiego człowieka i jego własnej aktywności w osiągnięciu pełnych i swoistych dlań możliwości, jak też ogół wpływów i funkcji ustanawiających i regulujących osobowość człowieka i jego zachowanie w relacji do innych ludzi i wobec świata³⁰.

Z kolei wychowanie w jego wąskim treściowo-zakresowym ujęciu (czyli takim, w jakim najczęściej się go postrzega) – zdaniem Romana Schulza - „interpretowane jest przede wszystkim teleologicznie i prakseologicznie – jako planowa aktywność człowieka, zorientowana na osiągnięcie pewnych celów, tj. pewnych, pożądanych trwałych zmian w osobowości ludzi”³¹.

Przyjęcie powyższych sposobów rozumienia edukacji i wychowania, jak i odwołanie się do wcześniejszych rozważań wokół kategorii wychowania estetycznego i edukacji kulturalnej pozwalają na ukazanie możliwego związku między powyższymi kategoriami. Uwzględniając stosunki zakresowe, o jakich mówi na gruncie logiki Kazimierz Ajdukiewicz, a dla przypomnienia są nimi stosunek: zamienności, podrzędności, nadrzędności, krzyżowania się oraz wykluczania³², między wychowaniem estetycznym a edukacją kulturalną zachodzi drugi z wymienionych stosunków, czyli stosunek podrzędności, co oznaczałoby, że każde wychowanie estetyczne jest edukacją kulturalną, ale nie każda edukacja kulturalna jest wychowaniem estetycznym i odwrotnie, między edukacją kulturalną a wychowaniem estetycznym zachodzi stosunek nadrzędności, czyli nie każda edukacja kulturalna jest wychowaniem estetycznym, ale każde wychowanie estetyczne jest edukacją kulturalną. Powyższe rozważania natury logicznej zdają się mieć swoje potwierdzenie w analizie literatury przedmiotu badań z zakresu nauk o edukacji/wychowaniu.

Jak bowiem podkreśla Jan Żebrowski „W ramach edukacji kulturalnej, obok wychowania estetycznego, które stanowi ważny jej składnik, wyróżnia się także inne elementy, między innymi: edukację intelektualną, światopoglądową, obyczajową, etniczno-regionalną, rekreacyjno-ludyczną”³³. Zatem należy przyjąć, że edukacji kulturalnej nie należy sprowadzać do wychowania

³⁰ Z. Kwieciński, *Socjopatologia edukacji*, „Trans Humana”, Olecko 1995, s. 13.

³¹ R. Schulz, *Elementy pedagogicznego obrazu wychowania*, w: *Edukacja* 1990, nr 1, s. 6.

³² K. Ajdukiewicz, *Zarys logiki*, Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1959, s. 18-23.

³³ J. Żebrowski, *Edukacja kulturalna...*, dz. cyt. 18.

estetycznego, ale wychowanie estetyczne ujmować jako ważny składnik i nurt tejże edukacji³⁴. Taki związek wychowania estetycznego z edukacją kulturalną wydaje się być jednym z wielu możliwych. Zatem, czy istnieją jeszcze inne możliwe powiązania wychowania estetycznego i edukacji kulturalnej?

Nieco inaczej związek ten kształtował będzie się w przypadku szerokiego ujmowania wychowania, zgodnie z którym odwołując się do rozważań Andrzeja M. de Tchorzewskiego, wychowanie to „(...) wszystkie rodzaje działań społecznych, które charakteryzują się następującymi właściwościami (cechami) konstytutywnymi: akomodacją, aproksymacją oraz indoktrynacją”³⁵. Oznaczałoby to, że wychowanie estetyczne pozostaje w stosunku nadrzędności do edukacji kulturalnej, czyli nie każde wychowanie estetyczne jest edukacją kulturalną, ale każda edukacja kulturalna jest wychowaniem estetycznym, z kolei edukacja kulturalna pozostawałaby w stosunku podrzędności do wychowania estetycznego, co oznacza, że każda edukacja kulturalna byłaby wychowaniem estetycznym, ale nie każde wychowanie estetyczne byłoby edukacją kulturalną. Taki punkt widzenia, biorąc pod uwagę aktualny stan wiedzy z zakresu nauk o wychowaniu/edukacji, wydaje się być dość dyskusyjny, bowiem nie do końca znajduje swoje uzasadnienie w literaturze przedmiotu badań, a który tym samym wymaga dalszych analiz i pogłębionych studiów w celu doprecyzowania miejsca wychowania estetycznego w edukacji kulturalnej.

Może, rezygnując w tym miejscu z dalszych poszukiwań związków łączących analizowane kategorie z obszaru nauk o wychowaniu/edukacji, odwołując się do przemyśleń Henryka Depty przyjąć, że wychowanie estetyczne na miarę naszych czasów to po prostu szeroko pojmowana edukacja kulturalna. Jednakże zaraz ten sam Autor zadaje pytania, m.in. czy takie rozumienie wychowania estetycznego nie powoduje aby zatracania jego specyfiki, charakteru i klimatu³⁶. Traktowanie bowiem wychowania estetycznego jako kategorii tożsamej z edukacją kulturalną wydaje się jednak być zabiegiem dość ryzykownym z uwagi na znaczeniowość im przypisywaną.

Być może dostrzec należałoby jeszcze inne logiczne związki między wychowaniem estetycznym a edukacją kulturalną. Pogłębiony namysł nad

³⁴ D. Jankowski, *Wprowadzenie*, dz. cyt., s. 10.

³⁵ A. M. de Tchorzewski, *Teoria wychowania. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*, w: *Współczesne konteksty wychowania. W kręgu pytań i dyskusji*, A. M. de Tchorzewski (red.), Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 2002, s. 18.

³⁶ H. Depta, *O wychowanie estetyczne na miarę naszych czasów*, w: *Sztuka i wychowanie. Współczesne problemy edukacji estetycznej*, K. Pankowska (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010, s. 33.

powyższym zagadnieniem stanowić może bowiem interesujący z epistemologicznego punktu widzenia przedmiot eksploracji w obszarze nauk o edukacji/wychowaniu.

Zakończenie

Przedstawione rozważania skoncentrowane wokół wychowania estetycznego i edukacji kulturalnej zdają się przekonywać o potrzebie podejmowania analiz wokół tych jakże ważnych i istotnych zagadnień współczesnej pedagogiki, a niejednokrotnie w wielu kwestiach może nieco zaniedbanych czy raczej zaniechanych. Nie chodzi tu wyłącznie o próby ustalania związków pomiędzy tymi kategoriami, ale również, a może przede wszystkim o dowartościowanie samej ich istoty, sensu i znaczenia. Stąd nasuwa się wniosek, iż zarówno problematyka edukacji kulturalnej, jak i wychowania estetycznego winna znaleźć właściwe sobie miejsce w obszarze nie tylko samej pedagogiki, ale także tych wszystkich dyscyplin i subdyscyplin, którym nieobce są rozważania dotyczące kwestii edukacji/wychowania człowieka, nie tylko na płaszczyźnie teoretycznych rozważań, ale również prowadzenia badań empirycznych, zgodnie z przyjętymi założeniami metodologicznymi.

Bibliografia

- Ajdukiewicz K.: *Zarys logiki*, Państwowy Zakład Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1959.
- Antas A., Brodacka-Adamowicz E.: *Dziedziny wychowania*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2009.
- Depta H.: *O wychowanie estetyczne na miarę naszych czasów*, w: *Sztuka i wychowanie. Współczesne problemy edukacji estetycznej*, K. Pankowska (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010.
- Edukacja i kultura. Idea i realia interakcji*, I. Wojnar (red.), Warszawska Drukarnia Naukowa PAN, Warszawa 2006.
- Edukacja kulturalna i aktywność artystyczna*, D. Jankowski (red.), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1996.
- Edukacja kulturalna w społeczeństwie obywatelskim*, J. Żebrowski (red.), Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1997.
- Edukacja kulturalna w szkole*, K. Polak (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2004.
- Edukacja kulturalna. Szkoła i rodzina*, D. Jankowski (red.), WOM, Kalisz 1993.
- Edukacja kulturalna. Wybrane obszary*, K. Olbrycht (red.), Wydawnictwo UŚ, Katowice 2004.

- Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. I, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008.
- Encyklopedia Pedagogiczna*, W. Pomykało (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1997.
- Górniewicz J.: *Teoria wychowania (wybrane problemy)*, Studium Kształcenia Ustawicznego „Glob”, Toruń-Olsztyn 1996.
- Horbowski A.: *Edukacja kulturalna jako system działań społeczno-wychowawczych (analiza systemowa i projekcja modelowa)*, „Fosze”, Rzeszów 2000.
- Jankowski D.: *Edukacja kulturalna, czyli jaka?*, w: *Edukacja kulturalna. Szkoła i rodzina*, D. Jankowski (red.), WOM, Kalisz 1993.
- Jankowski D.: *Edukacja kulturalna*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. I, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003.
- Jankowski D.: *Wprowadzenie*, w: *Edukacja kulturalna i aktywność artystyczna*, D. Jankowski (red.), Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1996.
- Krasoń K.: *Wychowanie estetyczne*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. VII, T. Pilch (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2008.
- Kwieciński Z.: *Socjopatologia edukacji*, „Trans Humana”, Olecko 1995.
- Łobocki M.: *Teoria wychowania w zarysie*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2003.
- Milerski B.: *Pedagogika kultury*, w: *Pedagogika*, t. IV, *Subdyscypliny i dziedziny wiedzy o edukacji*, B. Śliwerski (red.), Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2010.
- Okoń W.: *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2004.
- Olbrycht K.: *Edukacja kulturalna – potrzeby, uwarunkowania, perspektywy*, www.regionalneobserwatoriumkultury.pl
- Pedagogika*, t. IV, *Subdyscypliny i dziedziny wiedzy o edukacji*, B. Śliwerski (red.), Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2010.
- Schulz R.: *Elementy pedagogicznego obrazu wychowania*, w: *Edukacja* 1990, nr 1.
- Słowińska S.: *Edukacja kulturalna w Polsce i w Niemczech. Inspiracje – propozycje – koncepcje*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2007.
- Suchodolski B.: *Horyzonty edukacji kulturalnej*, w: B. Suchodolski, *Wychowanie mimo wszystko*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.

Suchodolski B.: *Pedagogika kultury*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna*, W. Pomykała (red.), Fundacja Innowacja, Warszawa 1997.

Suchodolski B.: *Wychowanie mimo wszystko*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1990.

Sztuka i wychowanie. Współczesne problemy edukacji estetycznej, K. Pankowska (red.), Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010.

Tchorzewski de A. M.: *Teoria wychowania. W poszukiwaniu nowego paradygmatu*, w: *Współczesne konteksty wychowania. W kręgu pytań i dyskusji*, A. M. de Tchorzewski (red.), Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 2002.

Wojnar I.: *Humanistyczne intencje edukacji*, „Żak”, Warszawa 2000.

Współczesne konteksty wychowania. W kręgu pytań i dyskusji, A. M. de Tchorzewski (red.), Wydawnictwo Wers, Bydgoszcz 2002.

Żebrowski J.: *Edukacja kulturalna w procesie przemian*, w: *Edukacja kulturalna w społeczeństwie obywatelskim*, J. Żebrowski (red.), Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk 1997.

The place of aesthetic education in cultural education – considerations over concepts

Both aesthetic education and cultural education are important issues in the area of considerations of sciences of education. It would appear, however, that today they require a more detailed specification and clarification in relation to both their nature, sense and meaning, as well as in the area of both educational theory and practice. Among the multitude of problems corresponding to the issues mentioned above, one cannot miss those that relate to the attempt to identify the relationships that occur, or rather can occur, between aesthetic education and cultural education. This is of paramount importance because of the different ways of understanding these categories rudimentary for the sciences of education. For it is upon these methods that possible relationships (scope relations) which occur between aesthetic education and cultural education depend.